

Key words: Zadonska K. V., special schodennik, ovita, vikhovannya love, Maksimovichi, Zadonski, Neklyudovi.

Бахтина С. А.

«ДЕТИ – НАШ ВЕЧНЫЙ, НЕРАЗРУШИМЫЙ ПАМЯТНИК» –
СТРОЧКИ ИЗ БЕССМЕРТНОГО ДУХОВНОГО ЗАВЕЩАНИЯ
ПЕДАГОГА ЕКАТЕРИНЫ ВАСИЛЬЕВНЫ ЗАДОНСКОЙ
«БЫЛЬ XIX СТОЛЕТИЯ»

В статье говорится о необходимости восстановить утраченную систему духовных общечеловеческих ценностей наших соотечественников XIX-начала XX века.

Ключевые слова: Задонская Е. В., личный дневник, образование, воспитание любовью, Максимовичи, Задонские, Неклюдовы.

УДК 93/94 (477):001:66

Гутник М. В.
м. Харків, Україна

**МЕФОДИЙ ІВАНОВИЧ КУЗНЕЦОВ У ВИРІ ПОДІЙ
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.**

Наявні біографічні факти про відомого хіміка ХХ ст. Мефодія Івановича Кузнецова доволі суперечливі та містить багато

«бїлих» плям. На прикладї дїяльностї цього науковця спробуємо розглянути казус, що став мїрилом совїстї мїж рїзними моральними зобов'язаннями науковця, як «бїльшовицького» ректора Харкївського технологїчного інституту, та його погодження на співпрацю з владою окупантїв пїд час другої свїтової вїйни.

Народився майбутній учений 20 червня (2 липня) 1879 р. у мїстї Пльос Костромської губернії (нинї Іванївська область РФ) у родинї службовця. Навчався у мїському училищї мїста Пльос, а потїм у Костромському реальному училищї, яке закінчив у 1899 р. Того ж року вступив на хїмїчне вїддїлення Харкївського технологїчного інституту. По закінченню закладу у 1904 р. М. І. Кузнецов залишився працювати лаборантом на кафедрї хїмїчної технологїї для пїдготовки для професорського звання. Науковим керївником став професор О. П. Лїдов. У лабораторїї ХТІ працював над темами «Електролітичне вїдновлення олеїнової кислоти у стеаринову» та «Утворення формальдегїду при неповному горїнні метилового спирту в присутностї каталїзаторїв».

Вже наступного 1905 р. М. І. Кузнецов виконав наукову експериментальну роботу: «Вїдношення газоподїбних вуглеводнїв до розжареного магнїю», яку (у спївавторствї з О. П. Лїдовим) було надруковано у «Журналї Росїйського фїзико-хїмїчного товариства». Ця стаття стала результатом перших серйозних наукових пошукїв молодого науковця. Були проведенї кїлькїсні вимїрювання, що охоплювали складнї хїмїчнї перетворення. Результати наукового

пошуку професора О. П. Лідова та М. І. Кузнєцова мали значне практичне значення і згодом були застосовані на хімічних підприємствах.

У 1906 р. вийшла ще декілька публікацій М. І. Кузнєцова, зокрема «Формальдегід, його добування, властивості та застосування». Тій же тематиці була присвячена і публікація, що вийшла у «Вістях Харківського технологічного інституту».

У січні 1907 р. М. І. Кузнєцова відряджено до Дрезденської вищої технічної школи, де молодий науковець продовжив розпочаті у ХТІ дослідження вже під керівництвом професора Вальтера Гемпеля. Близько місяця присвятив проведенню дослідів на фабриці «Hugo Blank» у Берліні. Результатом дослідження стало впровадження на цій фабриці запропонованого М. І. Кузнєцовим способу виробництва формальдегіду, який згодом було запатентовано у США, Німеччині та Швеції.

По поверненню з Дрездена М. І. Кузнєцов працював у лабораторії органічних і фарбувальних речовин ХТІ на посаді лаборанта. Читав лекції з технології білкових речовин, сухої перегонки дерева, паперового виробництва. Восени 1908 р. першим у Російській імперії почав читати лекції з коксування вугілля і готувати фахівців у цій галузі. З власної ініціативи запропонував запровадити до навчального плану інституту факультативний курс «Коксування вугілля, з утилізацією побічних продуктів». Влітку 1909 р. набував досвіду на скляному заводі у м. Мерєфі. Науковцю

вдалося повністю ознайомитися з таким новим для нього напрямком хімічної технології як скловиробництво.

У 1912 р. для забезпечення навчальною літературою з хімічної технології, М. І. Кузнецов видав друком перший російськомовний підручник з виробництва коксу «Виробництво коксу, його властивості та дослідження. Утилізація побічних продуктів коксового виробництва». Цей підручний тривалий час був єдиним навчальним посібником у цій галузі. Доповнений підручник видано друком у 1916 р. Його праці присвячені також і технології цукровиробництва: «Технічні підприємства Тростянецького маєтку Л. Є. Кеніг і спадкоємці» (1913 р.), «Технічні підприємства Гутянського маєтку Л. Є. Кеніга» (1913 р.).

У 1917 р. М. І. Кузнецова призначено завідувачем лабораторії інституту, науковець керував проектуванням з цукрового виробництва. У 1919 р. М. І. Кузнецова обрано штатним професором кафедри технології органічних та фарбувальних речовин. Восени того ж року вчений стає завідувачем кафедри технології органічних і красильних речовин.

Відповідно до постанови Раднаркому УРСР від 05 червня 1920 р. «Про прискорений випуск інженерів» у ХТІ було сформовано дві групи студентів. Спеціальна комісія під головуванням М. І. Кузнецова опікувалася підготовкою інженерів-технологів і повинна була забезпечити їхній випуск за 4 місяці! З розгортанням громадянської війни, тогочасний ректор ХТІ

професор І. А. Красуський перебував у Катеринодарі, де намагався виклопотати гроші для інституту у керівників «білого» руху й Харківський технологічний інститут залишився без очільника. Фактично у цей час М. І. Кузнецов виконував обов'язки ректора.

Сам заклад згідно постанови Реввоенради прирівнювали до військово-навчальних закладів. Студенти, викладачі та службовці переводилися на становище мобілізованих, забезпечувалися військовим обмундируванням та армійським пайком. 15 жовтня 1920 р. на зборах професорсько-викладацького складу інституту оголосили, що загальне керівництво інститутом покладається на ректора і комісара, яким надавалися рівні права. У 1921 р. М. І. Кузнецов перейшов на посаду проректора з навчальної частини.

З моменту утворення у 1930 р. на базі хімічного факультету ХПІ (назва закладу у грудні 1929 р. – квітні 1930 р.) окремого Хіміко-технологічного інституту М. І. Кузнецова затверджено завідувачем кафедри технології коксобензольного виробництва (з 1933 р. – кафедра технології пірогенних процесів, а з 1946 р. – хімічної технології палива), яка утворилася на базі кафедри технології органічних та фарбувальних виробництв. Також науковець був членом кваліфікаційної комісії механічного факультету.

11 листопада 1935 р. рішенням ВАК СРСР М. І. Кузнецова без захисту дисертації було затверджено у науковому ступені

доктора технічних наук. 22 лютого 1939 р. науковця було обрано дійсним членом АН УРСР. У 1936–1937 рр. він працював заступником директора Харківського хіміко-технологічного інституту (ХХТІ) з наукової роботи.

Під час Другої світової війни М. І. Кузнецов залишився у окупованому німцями Харкові, де очолював хімічний відділ науково-технічної управи. Управа об'єднувала всі науково-дослідні інститути, і за першочергову мету, мала відновлення Донбасу. При Харківській міській управі науковець також виконував обов'язки директора Науково-дослідного інституту горючих копалин.

На території ХПІ німецька влада планувала відкрити політехнічний інститут, що об'єднав би усіх науковців механіко-машинобудівного, хіміко-технологічного, електротехнічного та будівельного інститутів.

Треба зазначити, що організованій евакуації технічних закладів не відбулося і з різних причин, в об'єднаному німцями ХПІ залишилося 336 співробітників. Далі кількість працівників впродовж років окупації змінювалася: у січні 1942 р. – 300 осіб, у березні 1943 р. – 344 особи. Більшість із них це підсобні робітники. З 7 січня 1942 р. співробітникам почали видавати пайки. Пайок представляв собою один кілограм пророслого мокрого жита і півтора-два солоних огірка на тиждень. Наступного тижня знову пайок з жита, але замість огірка кормовий буряк низької якості. Через деякий час співробітники інституту урочисто отримали 30

обідів на 300 осіб в їдальні управи. На ці 30 обідів могли потрапити лише кваліфіковані професори.

З весни 1942 р. уся територія інституту була в городах. Науковці вирощували картоплю, квасолю, помідори, огірки. Після першого звільнення Харкова у лютому 1943 р. М. І. Кузнецов намагався евакуюватися з Червоною армією, доїхав до Чугуєва, де йому дозволили залишитися у власному маєтку. Пізніше він повернувся вже у знов окупований Харків і вирішив пристати на пропозицію директора УХІНу, доктора хімічних наук, професора Боннського університету Кюна їхати до Львова. Професор Кюн добре володів російською мовою та був знайомий з багатьма Харківськими хіміками ще з часів VI Менделєєвського з'їзду 1932 р.

Німці розуміли цінність фахівців й мали нагальну потребу у наукових кадрах для Німеччини, й тому створювали прийнятні умови для роботи таких науковців.

За спогадами тогочасних працівників інституту Мефодій Іванович був надзвичайно чесною людиною, ніяк не міг пристосуватися до «нового життя», не міг спекуляцією займатися і перебував у страшній скруті. Переїзд науковець виправдовував своїм поважним віком та необхідністю опіки над дочкою і для якої бажав кращого життя. Спочатку він вирішив евакуювати апаратуру вуглекислого інституту, а потім вирішив прихопити ще й ту апаратуру і прилади, з якими він працював у ХТІ. Було надано декілька вагонів, куди були загружено прилади. У Львові науковцю

з родиною дали гарний пайок, надали прекрасну квартиру та можливість здійснювати наукові дослідження. Вченого поважали і жодним чином не чіпали, а не дверях його квартири висіла написана німецькою мовою табличка з «бронєю». Далі він був вивезений німцями до Кракова, потім до Потсдама й Берліна. Після звільнення Берліна звернувся у радянське консульство з проханням допомогти повернутися додому.

У жовтні 1945 р. науковець репатрійований та повернувся до Харкова. Післявоєнна країна конче потребувала кваліфікованих науковців. Тому М. І. Кузнецов продовжив працювати у ХХТІ професором кафедри технології пірогенних процесів. Жодних репресивній дій з боку радянської влади до професора не було задіяно. У віці 71 року, 09 листопада 1950 р., науковця не стало.

Як видно із життєописа професора М. І. Кузнецова, йому неодноразово доводилося «домовлятися» із правлячою владою та своєю совістю. Бурхливі події першої половини ХХ ст. позначилися на долі кожної людини. Важко пояснити мотиви поступків й оцінити духовно-моралісні якості людини у військовий час. Цінним для нас сьогодні залишився науковий доробок професора М. І. Кузнецова.

Список літератури: 1. Гутник М. В. Основні здобутки вчених, фундаторів хімічної технології у Харківському технологічному інституті наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. / Гутник М. В., Голова В. В., Радогуз С. А. // Проблеми та

перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Зб. наук. пр. За матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції 16 листопада 2016 року. Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації. – Харків: НТУ «ХПІ», 2017. – Вип.47 (51). – Т.2. – С. 196–203.

2. Лаврова І. О. Кузнєцов Мефодій Іванович. Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=1386 (дата звернення 17.10.2021).

3. Кузнєцов Мефодій Іванович. В. о. ректора ХТІ в 1920-1921 рр. = Kuznetsov Mefodiy Ivanovych. Acting Rector of KhTI in 1920-1921 // Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»: істор.-презентац. вид. = National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute": hist.-based presentation publ. / голова редкол. Є. І. Сокол; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». – Київ: Логос Київ: Стежка В. В., 2017. – С. 60.

4. Кузнєцов Мефодій Іванович. Сайт бібліотеки НТУ «ХПІ» Режим доступу: http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_%D0%9A.html (дата звернення 17.10.2021)

5. Жуменкова Д. В. Організація німцями Харківського політехнічного інституту в 1941 р. / Жуменкова Д. В., Журило Д. Ю. // Матеріали XVI Всеукр. конф. молодих учених та спец. Історія освіти, науки і техніки в Україні, присвяч. ювіл. датам від дня народж видатних учених в галузі аграрних наук – основоположників сільськогосподарської дослідної справи в Україні за своїми напрями. – Вінниця :ФОП Корзун Д. Ю., 2021. – С. 206–209.

6. Город и война: Харьков в

годы Великой Отечественной войны/ Сб. статей. – СПб.: Алетейя, 2012. – 568 с.

Bibliography (transliterated): 1. Gutnyk M. V. Osnovni zdotuky` vcheny`x, fundatoriv ximichnoyi texnologiyi u Xarkivs`komu texnologichnomu insty`tuti napry`kinci XIX – na pochatku XX st. / Gutny`k M. V., Golova V. V., Radoguz S. A. // Problemy` ta perspekty`vy` formuvannya nacional`noyi gumanitarno-texnichnoyi elity`. Zb. nauk. pr. Za materialamy` Mizhnarodnoyi naukovoprakty`chnoyi konferenciyi 16 ly`stopada 2016 roku. Duxovno-moral`nisni osnovy` ta vidpovidal`nist` osoby`stosti u doli lyuds`koyi cy`vilizaciyi. – Xarkiv: NTU «XPI», 2017. – Vy`p.47 (51). – T.2. – S. 196–203. 2. Lavrova I. O. Kuznyeczov Mefodij Ivanovy`ch. Rezhy`m dostupu: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=1386 (data zvernennya 17.10.2021). 3. Kuznyeczov Mefodij Ivanovy`ch. V. o. rektora XTI v 1920-1921 rr. = Kuznetsov Mefodiy Ivanovych. Acting Rector of KhTI in 1920-1921 // Nacional`ny`j texnichny`j universy`tet «Xarkivs`ky`j politexnichny`j insty`tut» : istor.-prezentacz. vy`d. = National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» : hist.-based presentation publ. / golova redkol. Ye. I. Sokol ; Nacz. texn. un-t «Xarkiv. politexn. in-t». – Ky`yiv : Logos Ky`yiv : Stezhka V. V., 2017. – S. 60. 4. Kuznyeczov Mefodij Ivanovy`ch. Sajt biblioteky` NTU «XPI» Rezhy`m dostupu: http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_%D0%9A.html (data

zvernennya 17.10.2021) 5. Zhumenkova D.V. Organizaciya nimcyamy` Xarkivs`kogo politexnichnogo insty`tutu v 1941 r. / Zhumenkova D. V., Zhurylo D. Yu. // Materialy` XVI Vseukr. konf. molody`x ucheny`x ta specz. Istoriya osvity`, nauky` i texnyk` v Ukrayini, pry`svyach. yuvil. datam vid dnya narodzh vy`datny`x ucheny`x v galuzi agrarny`x nauk – osnovopolozhny`kiv sil`s`kogospodars`koyi doslidnoyi spravy` v Ukrayini za svoymy` napryamamy`. – Vinny`cya :FOP Korzun D.Yu., 2021. – S. 206–209. 6. Gorod y` vojna: Har`kov v roky Vely`koj Otechestvennoj vojny/ Sb. statej. – SPb.: Aletejya, 2012. – 568 s.

Гутник М. В.

МЕФОДІЙ ІВАНОВИЧ КУЗНЕЦОВ У ВИРІ ПОДІЙ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Розглядається науковий та творчий доробок М. І. Кузнецова. Запропоновано оцінити духовно-моралістичні цінності науковця, що опинився в умовах складних політичних обставин першої половини ХХ ст. Подані відомості з особистого життя науковця.

Ключові слова: Кузнецов М. І., хімічна технологія, історія НТУ «ХП».

Gutnyk M. V.

MEFODII IVANOVYCH KUZNIETSOV IN THE MAELSTROM OF EVENTS OF THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY

The scientific and creative heritage of M. I. Kuznetsov is considered. It is proposed to evaluate the spiritual and moral values of a scientist who found himself in the conditions of difficult political circumstances of the first half of the 20th century. Information on the scientist's personal life is presented.

Key words: Kuznetsov M.I., chemical technology, history of NTU «KhPI».

Гутник М. В.

МЕФОДИЙ ИВАНОВИЧ КУЗНЕЦОВ В ВОДОВОРОТЕ СОБЫТИЙ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX СТ.

Рассматривается научное и творческое наследие М. И. Кузнецова. Предложено оценить духовно-нравственные ценности ученого, оказавшегося в условиях сложных политических обстоятельств первой половины XX в. Представлены сведения из личной жизни ученого.

Ключевые слова: Кузнецов М. И., химическая технология, история НТУ «ХПИ».

УДК 726.2.012.28+726.3+726.5

Іванов В. М.

м. Харків, Україна

ДО ПИТАННЯ БУДІВНИЦТВА КУЛЬТОВИХ СПОРУД В ХАРКОВІ В НОВІТНІЙ ЧАС

На момент розпаду СРСР в Харкові залишалось дуже небагато діючих культових споруд. З православних храмів на 1991 рік діяли Свято-Благовіщенський кафедральний собор, Свято-Казанський храм на Лисій Горі, Свято-Озерянський на Холодній Горі, Свято-Вознесенський храм (Липовий Гай), Свято-Преображенський храм (Лідне), Свято-Покровський храм (Основа), Трьохсвятительський храм (Москалівка), Петро-Павлівський (Журавлівка) щойно відкрилися Усікновенський та Олександроневський храми. Щодо інших конфесій з 1990 року почалося відродження єдиної вцілілої синагоги, - хоральної синагоги на початку вул. Пушкінської, а також з 1991 року римо-католицького Успенського собору по вул. Гоголя.

Починаючи зі святкування у 1988 році 1000-ліття Хрещення Київської Русі, і після розпаду Радянського Союзу скасовується заборона на будь-яке релігійне життя. Починається відродження